

GIDRONIMLARDA KO'PMA'NOLILIK, NOM VARIANTLARI VA
SEMANTIK O'ZGARISH*Shoyimova Komila O'rol qizi**Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)**Termiz iqtisodiyot va servis universiteti*

Annotatsiya. Tezida gidronimlarning bir necha geografik obyekt bilan bog'lanishi, tarixiy va zamonaviy nom variantlari hamda nom motivatsiyasidagi semantik o'zgarishlar o'zbek, ingliz va fransuz tilidagi misollar asosida tahlil qilinadi. Bir nomning turli obyektlarga qo'llanishi bilan lug'aviy ko'pma'nolilik o'rtasidagi farq yoritiladi.

Kalit so'zlar: gidronim, ko'pma'nolilik, nom varianti, semantik o'zgarish, toponimik ko'chish, nominatsiya.

Gidronim suv obyektini aniqlash bilan birga, shu hududning tarixiy va madaniy xotirasini ham saqlaydi. Daryo yoki ko'l nomi vaqt o'tishi bilan boshqa geografik obyektga o'tishi, turli tillarda o'zgacha shaklda qayd etilishi yoki dastlabki nomlash sababi hozirgi til egalari uchun tushunarsiz bo'lib qolishi mumkin. Bu hodisalarni farqlamaslik gidronimning kelib chiqishi haqida noto'g'ri xulosaga olib keladi.

Gidronimlarda ko'pma'nolilik atamasini ehtiyotkorlik bilan qo'llash lozim. Masalan, Surxondaryo daryo nomi sifatida ham, viloyat nomining tarkibida ham uchraydi. Bu holat bir so'zning lug'aviy ma'nolari ko'payganini avtomatik anglatmaydi: bir nomning o'zaro bog'liq geografik obyektlarga qo'llanishi, ya'ni toponimik ko'chish ham yuz bergan bo'lishi mumkin. Qaysi obyekt nomi birlamchi ekanini esa faqat bugungi shaklga qarab belgilab bo'lmaydi; tarixiy qaydlar talab etiladi.

Nom variantlari bir suv obyektining turli davr, til yoki jamoada har xil atalishidir. Variant talaffuz va imlodagi farqdan iborat bo'lishi ham, butunlay boshqa nominatsion an'anani ifodalashi ham mumkin. Masalan, fransuz tilidagi rasmiy Rivière Jacques-Cartier nomi bilan bir qatorda ushbu daryoning Wendat tilidagi an'anaviy Yahndawïio'yeh nomi ham qayd etilgan [1]. Bularni oddiy imlo variantlari deb emas, bir obyektga tegishli turli til va madaniyat nomlari deb tavsiflash aniqroqdir. Inglizcha Hudson River nomining tarixini o'rganishda ham hozirgi rasmiy nom bilan undan avvalgi mahalliy nomlash an'analarni farqlash kerak [2].

Semantik o'zgarish nomning shakli saqlangani holda uning dastlabki motivatsiyasi xiralashishi yoki nomning yangi obyektga nisbatan ishlatilishida namoyon bo'ladi. Masalan, fransuzcha Lac Saint-Charles ko'l nomi unga bog'liq Rivière Saint-Charles

daryosi nomidan olingani rasmiy toponimik ma'lumotda ko'rsatilgan [3]. Ko'l nomidagi Saint-Charles komponentini bevosita mustaqil bag'ishlash natijasi deb talqin qilish shu sababli xato bo'ladi: bu yerda nomning bevosita manbasi boshqa gidronimdir.

Uch til materialini chog'ishtirishda har bir qayd uchun suv obyektining turi, geografik o'rni, nomning yozilgan sanasi, rasmiy va mahalliy variantlari hamda nom ko'chishiga oid dalilni alohida belgilash zarur. Shunda shakli o'xshashlik, bir obyektning ikki nomi va bir nomning ikki obyektga qo'llanishi aralashtirilmaydi.

Xulosa qilib aytganda, gidronimlardagi ko'pma'nolilik masalasi toponimik ko'chish hodisasi bilan birga tekshirilishi kerak. Nom variantlari til va yozuvdagi farqlarni ham, turli jamoalarning nomlash an'analarini ham aks ettiradi. Semantik o'zgarishni aniqlashda esa hozirgi nom shaklidan tashqari tarixiy manbalar va obyektlar o'rtasidagi aloqa hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Commission de toponymie du Québec. Rivière Jacques-Cartier.
https://toponymie.gouv.qc.ca/ct/ToposWeb/Fiche.aspx?no_seq=30610
2. U.S. National Park Service. Indigenous Peoples of this Area.
<https://www.nps.gov/vama/learn/historyculture/indigenous-peoples.htm>
3. Commission de toponymie du Québec. Lac Saint-Charles.
https://toponymie.gouv.qc.ca/ct/ToposWeb/Fiche.aspx?no_seq=80027